

LIETUVOS RESPUBLIKOS
MOKSLO IR STUDIJŲ ĮSTATYMO NR. XI-242 4, 19, 52, 59, 77 STRAIPSNIŲ
PAKEITIMO IR ĮSTATYMO PAPILDYMO 77¹ IR 82² STRAIPSNIAIS ĮSTATYMO
PROJEKTO AIŠKINAMASIS RAŠTAS

1. Įstatymo projekto rengimą paskatinusios priežastys, parengto projekto tikslai ir uždaviniai

Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo Nr. XI-242 4, 19, 52, 59, 77 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 77¹ ir 82² straipsniais projektas (toliau – Įstatymo projektas) parengtas, atsižvelgiant į Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programą, kurios viena iš iniciatyvų yra aukštųjų mokyklų finansavimo modelio susiejimas su jų veiklos kokybės rodikliais ir slenkstinių reikalavimų stojantiejiems į valstybės finansuojamas ir nefinansuojamas studijų vietas suvienodinimas, taip pat įgyvendinant Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plano, patvirtinto Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. kovo 10 d. nutarimu Nr. 155 „Dėl Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plano patvirtinimo“, 1.7.1 papunktyje nurodytą veiksmą, pagal kurį numatyta išgryninti mokslo ir studijų institucijų veiklos tikslus ir finansavimo modelį, MTEP vertinimo ir finansavimo modelį bei valstybės finansuojamų vietų planavimo ir stojančiųjų priėmimo procesą, suvienodinti minimalius stojimo reikalavimus mokantiems už mokslą ir valstybės finansuojamiems studentams ir priėmimo procese numatyti daugiau galimybių pačioms aukštosioms mokykloms pasirinkti studentus. Įgyvendinant šias iniciatyvas numatyti pokyčiai skiriant bazinį studijų finansavimą, trumposios studijos, kaip alternatyvus kelias stojantiejiems į pirmosios pakopos ir vientisąsias studijas, kompleksinės aukštojo mokslo socialinės dimensijos priemonės studijų prieinamumui didinti, trumpųjų studijų, pirmosios pakopos, vientisųjų studijų, profesinių studijų priėmimo vykdymas centralizuotai. Atkreipiame dėmesį, kad 2021 m. lapkričio 18 d. Seimas priėmė Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo Nr. XI-242 46, 59, 74, 75, 75¹, 75², 75³, 76, 77, 82, 83 straipsnių pakeitimo, 9 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir įstatymo papildymo 76¹, 76², 83¹ straipsniais įstatymą. Šis siūlomas Įstatymo projektas yra skirtas tolesniam Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimui.

Įstatymo projekto tikslas – sukurti teisinės prielaidas pokyčiams, kurie įgalintų mokslo ir studijų pažangą, skatintų studijų kokybę, užtikrintų socialinės dimensijos priemonių aukštajame moksle sisteminių įgyvendinimą.

Uždaviniai:

1) planuojant ir vykdant priėmimą į pirmosios pakopos ir vientisąsias studijas, numatyti galimybę aukštosioms mokykloms, kurių studijų krypties studijos išorinio studijų vertinimo metu įvertintos labai gerai, skirti išankstinio priėmimo valstybės finansuojamas studijų vietas, į kurias aukštųjų mokyklų nustatyta tvarka būtų atrenkami stojantieji iš socialiai pažeidžiamų asmenų grupių ir (arba) turintys specialių mokymosi poreikių, tokiu būdu stojančiųjų priėmimas taptų socialiai jautresnis;

2) trumpąsias studijas pasitelkti kaip alternatyvaus kelio į pirmosios pakopos koleginių studijų programas galimybę ir didinti aukštojo mokslo prieinamumą asmenims, baigusiems profesinio mokymo programas;

3) sudaryti teisinį pagrindą atsirasti aukštojo mokslo socialinės dimensijos kompleksinėms priemonėms, kurios didintų prieinamumą asmenimis iš socialiai pažeidžiamų asmenų grupių bei turintiems specialiųjų mokymosi poreikių, tam numatant valstybės biudžeto lėšas;

4) sudaryti galimybes universitetams laisviau vykdyti priėmimą į magistrantūros studijas, suteikiant daugiau laisvės pačioms aukštosioms mokykloms.

Pažymėtina, kad į Įstatymo projektą yra įtraukti pakeitimai, kurių įgyvendinimas galimas tik praėjus atitinkamam laikotarpiui po įstatymo nuostatų patvirtinimo (pvz., alternatyvus kelias trumpųjų studijų absolventams bei išankstinio priėmimo valstybės finansuojamos studijų vietos atsirastų tik išgaliojus suvienodintiems reikalavimams stojantiejiems į pirmosios pakopos ir vientisąsias studijas Siūlomos nuostatos būtų įgyvendintos nuo 2024 m. sausio 1 dienos.

2. Įstatymo projekto iniciatoriai ir rengėjai

Įstatymo projektų iniciatorė – Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Įstatymo projektą parengė Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija (toliau – Ministerija).

3. Kaip šiuo metu reguliuojami Įstatymo projekte aptarti teisiniai santykiai

Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatyme (toliau – Mokslo ir studijų įstatymas) šiuo metu nenumatomi alternatyvūs būdai planuoti ar vykdyti priėmimą į pirmosios pakopos ir vientisąsias studijas. Priėmimas į pirmosios pakopos ir vientisųjų studijų valstybės finansuojamas studijų vietas vykdomas einamaisiais metais pagal stojančiųjų mokymosi rezultatus ir yra socialiai nejautrus, nenumatant jokių alternatyvių kelių į aukštąjį mokslą. Šį priėmimo bruožą kritikavo Europos Komisijos ir EBPO ekspertai. Studijų finansavimo paskirstymas pagal priimtųjų skaičius neskatina aukštųjų mokyklų orientuotis į studijų kokybę, o alternatyvių kelių į aukštojo mokslo studijas nebuvimas nesudaro galimybių didinti aukštojo mokslo prieinamumą asmenims iš socialiai pažeidžiamų grupių.

Trumposios studijos yra reglamentuojamos kaip atskira aukštojo mokslo studijų pakopa, tačiau nėra jokių sąsajų su žemesnio ir aukštesnio kvalifikacijų lygmens studijomis. Suteikiama profesinė kvalifikacija ir pažymėjimas nedidina šių studijų patrauklumo ir nenurodo, kokios galėtų būti konkrečios tolesnės absolventų studijų galimybės.

Mokslo ir studijų įstatyme nėra įteisintos kompleksinės aukštojo mokslo prieinamumo priemonės asmenims iš socialiai pažeidžiamų grupių. Nesant sisteminio požiūrio ir tam numatytų lėšų, nesudaromos pakankamos studijų prieinamumo sąlygos, aukštosios mokyklos taip pat nėra skatinamos taikyti specialią pagalbą šiems asmenims. O tai ypač svarbu taikant vienodus reikalavimus stojantiejiems į pirmosios pakopos ir vientisąsias studijas.

Mokslo ir studijų įstatymo 77 straipsnyje numatytas gan smulkus magistrantūros valstybės finansuojamų studijų vietų reguliavimas, nors po ilgai truncančio ir nemažą administracinę naštą aukštosioms mokykloms keliančio planavimo proceso, sužinojus priėmimo rezultatus, kiekvienais metais atitinkamai koreguojamas priėmimo planas. Valstybės finansuojamų studijų vietų nuokrypis nuo studijų planavimo pradžios pagal studijų krypčių grupes vidutiniškai siekia iki 25 procentų. Tad akivaizdu, kad magistrantūros studijų procesą reikia daryti laisvesnį ir mažiau reguliuojamą.

4. Kokios siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama

Mokslo ir studijų įstatymo 4, 52 ir 53, 59 straipsniuose siūloma pakoreguoti trumpųjų studijų reglamentavimą, kad baigusiesiems šias studijas būtų suteikiama kvalifikacija ir ją patvirtinantis diplomas, suteikiantys teisę tęsti studijas pagal tos pačios studijų krypties koleginių studijų programas, priimant šiuos asmenis pačių kolegijų nustatyta tvarka, įskaitant trumpųjų studijų rezultatus ir netaikant jiems tokių pačių reikalavimų kaip vidurinio ugdymo programos abiturientams. Toks pokytis sudarys galimybes sąsajai ir dermei tarp tos pačios švietimo srities profesinio mokymo programų bei atitinkamos studijų krypties trumposios pakopos ir koleginių studijų programų.

Mokslo ir studijų įstatymo 77 ir 77¹ straipsniuose siūlomais pokyčiais numatoma galimybė toms valstybinėms aukštosioms mokykloms, kurių studijų krypčių studijos išorinio studijų vertinimo, kurį atlieka Studijų kokybės vertinimo centras švietimo, mokslo ir sporto ministro nustatyta tvarka, yra įvertintos ne mažiau kaip 4 arba 5 balais (labai gerai arba puikiai), skirti išankstinio priėmimo valstybės finansuojamas studijų vietas. Šios valstybės finansuojamos studijų vietos būtų numatomos prieš 2 metus, kad aukštosios mokyklos turėtų laiko pritraukti ir padėti pasirengti stoti į šias studijų programas asmenims, kuriems konkuruoti į tas pačias studijų programas bendroje konkurencinėje kovoje su kitais stojančiaisiais būtų per sunku. Tokiu būdu aukštosios mokyklos, kurioms būtų numatytos šios valstybės finansuojamos studijų vietos, turėtų daugiau laisvės atrenkant stojančiuosius ir nebekonkuruotų su kitomis aukštosiomis mokyklomis dėl šių valstybės finansuojamų studijų vietų.

Tokiu būdu kokybiškiausios studijų programos taptų labiau prieinamos asmenims iš socialiai pažeidžiamų grupių, o aukštosios mokyklos turėtų daugiau laisvės tokius asmenis atrinkti.

Siekiant efektyvesnio priėmimo planavimo į magistrantūros valstybės finansuojamas studijų vietas, numatyta daugiau laisvės pačioms aukštosioms mokykloms atsižvelgus į stojančiųjų pasirinkimus reguliuoti jų pasiskirstymą pagal studijų krypčių grupes. Manytina, kad toks pokytis supaprastins priėmimo planavimo procesą ir pritaikys jį stojančiųjų poreikiams. O švietimo, mokslo ir sporto ministras, nustatydamas valstybės finansuojamų studijų vietų skaičių aukštosioms mokykloms, turės galimybę reguliuoti nuokrypį tarp studijų krypčių grupių, kad nebūtų priimami

studentai vien tik į populiariausių studijų kryptų programas (socialinių mokslų, sveikatos mokslų kryptų grupių).

Siekiant esminių pokyčių aukštojo mokslo prieinamumo srityje, numatyta kompleksiskai taikyti sisteminės poveikio priemones socialinei dimensijai aukštajame moksle įgyvendinti. Mokslo ir studijų įstatymo 82² straipsnyje numatyta, kad švietimo, mokslo ir sporto ministras tvirtina Socialinės dimensijos (aukštojo mokslo prieinamumo) planą, kuriame bus numatytas visas paketas priemonių (alternatyvaus kelio į aukštojo mokslo studijas įgyvendinimas, socialinė ir akademinė parama socialiai pažeidžiamų grupių asmenims, papildoma pagalba ruošiantis studijoms). Siūlomi Mokslo ir studijų įstatymo pakeitimai, susiję su reikalavimais stojantiejiems, įsigalioję nuo 2024 metų sausio mėnesio, o praktiškai veikti pradėtų nuo 2024 metų priėmimo į aukštąsias mokyklas pradžios. Iki šio termino pradžios jau bus pradėtos taikyti Socialinės dimensijos plane numatytos priemonės. Verta pastebėti, kad pagrindinės išvardytos aukštojo mokslo prieinamumo priemonės įgauna savo aktualumą tik tokiose aukštojo mokslo sistemose, kuriose egzistuoja aiškūs išankstinio pasirengimo studijoms reikalavimai. Todėl šias priemones formuoti yra aktualiau ir paprasčiau turint aiškia, minimalių reikalavimų stojantiejiems, kartelę.

Manome, kad visas komplektas Ministerijos siūlomų priemonių ir įsipareigojimų bei pakankamas laikotarpis pasirengti slenkstiniams reikalavimams suvienodinti, leis užtikrinti, kad į aukštojo mokslo studijas ateitų tik pakankamai pasirengę ir motyvuoti stojantieji, o pačios aukštojo mokslo studijos taps labiau prieinamos įvairesnių socialinių grupių asmenims.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai, galimos neigiamos priimto Įstatymo pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta

Priėmus Įstatymo projektą, neigiamų pasekmių nenumatoma.

Tam, kad nebūtų pažeisti teisėti stojančiųjų lūkesčiai, taip pat siekiant sudaryti sąlygas aukštosios mokykloms pasiruošti įgyvendinti pokyčius, nustatomas trejų metų laikotarpis, skirtas pasirengti stojančiųjų priėmimo pokyčiams, ir dvejų metų laikotarpis socialinės dimensijos (aukštojo mokslo prieinamumo) planui parengti ir jam įgyvendinti.

Atlikus preliminarious modeliavimus, valstybinėms aukštosios mokykloms skiriamų išankstinio priėmimo valstybės finansuojamų studijų vietų skaičius sudarytų ne daugiau kaip 7 procentus nuo bendro valstybės finansuojamų studijų vietų skaičiaus. O siūlymas visą stojančiųjų į trumposios pakopos, pirmosios pakopos, vientisųjų ir profesinių studijas priėmimą vykdyti centralizuotai padės užtikrinti įvairiais būdais priimamų studentų sistemos skaidrumą, stebėti ir analizuoti priėmimo rezultatus, stojantiejiems pretenduoti į studijas vieno langelio principu. Pastebėtina, kad bendrojo priėmimo sistema nepažeistų aukštųjų mokyklų teisės vykdyti priėmimą jų nustatyta tvarka, jei tai numato teisės aktai. Bendrasis priėmimas suprantamas kaip sistema stojančiųjų prašymams pildyti ir stojimo rezultatams sužinoti, o pats priėmimas gali vykti tiek švietimo, mokslo ir sporto ministro, tiek aukštųjų mokyklų nustatyta tvarka.

Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai pateikiami atskiroje pažymoje.

6. Kokią įtaką Įstatymas turės kriminogeninei situacijai, korupcijai

Įstatymo projektas neigiamos įtakos kriminogeninei situacijai ir korupcijai neturės.

7. Kaip Įstatymo įgyvendinimas atsilieps verslo sąlygoms ir jo plėtrai

Įstatymo projekto įgyvendinimas įtakos verslo sąlygoms ir jo plėtrai neturės.

8. Ar įstatymo projektas neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams

Įstatymo projektas neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams.

Įstatymo projektas prisidės prie 2021–2030 metų nacionalinio pažangos plano, patvirtinto Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. rugsėjo 9 d. nutarimu Nr. 998 „Dėl 2021–2030 metų nacionalinio pažangos plano patvirtinimo“ 3 strateginio tikslo – didinti švietimo įtrauktį ir veiksmingumą, siekiant atitikties asmens ir visuomenės poreikiams – įgyvendinimo.

Įstatymo projektas įgyvendina Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatas.

9. Įstatymo inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus būtina pakeisti ar pripažinti netekusiais galios

Priėmus teikiamą Įstatymo projektą, kitų įstatymų priimti, pakeisti ar pripažinti netekusiais galios nereikės.

10. Ar Įstatymo projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų, projekto sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Lietuvos Respublikos terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka

Įstatymo projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų, Įstatymo projekte naujos sąvokos neapibrėžiamos ir nevartojamos.

11. Įstatymo projekto atitiktis Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatoms bei Europos Sąjungos dokumentams

Įstatymo projekto nuostatos neprieštaruja Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatoms ir Europos Sąjungos teisei.

12. Jeigu Įstatymui įgyvendinti reikia įgyvendinamųjų teisės aktų, kas ir kada juos turėtų priimti

Priėmus Įstatymo projektą, Vyriausybės nutarimu turės būti patikslinti Valstybinio studijų fondo nuostatai, švietimo, mokslo ir sporto ministras turės patvirtinti Socialinės dimensijos (aukštojo mokslo prieinamumo) planą ir Konkuravimo dėl priėmimo į valstybės finansuojamas studijas aukštosiose mokyklose tvarką, asmenims, įgijusiems kvalifikaciją pagal trumpųjų studijų programas, stojantiems į tos pačios krypties koleginių studijų programas.

13. Kiek valstybės ir savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymui įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti

Mokslo ir studijų įstatymo 82² straipsnyje siūlomo Socialinės dimensijos (aukštojo mokslo prieinamumo) plano priemonėms įgyvendinti numatoma skirti valstybės biudžeto lėšų. Pažymėtina, kad maksimali galima valstybinėms mokslo ir studijų institucijoms skiriamų lėšų suma per metus galėtų būti 1 mln. Eur, atsižvelgus į tai, kad priemonės galėtų įgyvendinti visos valstybinės aukštosios mokyklos. Planuojama, kad lėšos pagal siūlomą nuostatą galėtų būti numatomos 2023 m. valstybės biudžete.

14. Rengiant Įstatymo projektą gauti specialistų vertinimai ir išvados

Rengiant Įstatymo projektą, specialistų išvadų ir vertinimų negauta.

15. Įstatymo projekto reikšminiai žodžiai, kurių reikia Įstatymo projektui įtraukti į kompiuterinės paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno „Eurovoc“ terminus, temas bei sritis

Reikšminiai žodžiai yra „mokslo ir studijų institucijos“, „valstybės finansuojamos studijų vietos“, „socialinė dimensija“.

16. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai

Nėra.
